

Predgovor

Ova knjiga sastoji se od četrnaest *publicističkih radova* posvećenih društvenim promjenama u hrvatskom prostoru objavljenih u obliku komentara na internet-skom portalu H-Alter u tijeku 2014. i 2015. godine. Također, u knjizi se objavljuju četiri *rada* koja se bave sličnim društvenim i prostornim temama kao i publicistički radovi ali u drugoj, znanstvenoj formi. Tekstovi su u knjizi poredani po stilističkim i uredničkim a ne kronološkim kriterijima. Ono što tekstove okupljene u knjizi čini jedinstvenom cjelinom njihova je usmjerenost na analizu društvenih procesa u prostoru, u svim njegovim »analitičkim« cjelinama: ruralnim i urbanim, kontinentalnim i primorskim, obalnim i otočnim, nacionalnim i regionalnim. Širok presjek prostornih tema kojima se bavim u publicističkom dijelu knjige rezultat je *namjernog eksperimenta* koji sam provela prilagodivši se vremenu i prostoru u kojem živim. Naime, problematični odnos društva i prostora koji sam u konkretnom razdoblju uočavala i smatrala *sociološki* relevantnim za Hrvatsku nije bilo moguće istražiti nikako drukčije nego tako da ga analiziram u *realnom vremenu*. Ova hibridna publicističko-znanstvena praksa bila je jedini izlaz u kojem se mogla ostvariti namjera da se *sociološki interpretira i javno intervenira* u vidljivu ali neshvatljivu društvenu dinamiku koja je stubokom, posljednjih deset godina, počela mijenjati *zavičajni* karakter hrvatskog prostora. Tu promjenu, nažalost, nacionalni znanstveni pogon u području društvenih znanosti, zbog svog tromog ustroja, ne može pratiti. Valja na ovom mjestu istaknuti da ovakav eksperiment ne bi u Hrvatskoj bio moguć da nije bilo inicijative redakcije H-Altera koja mi je sredinom 2014. ponudila suradnju.

Sklona objavljivanju dužih tekstova, vidljivo suzdržana kada je riječ o *infotainment* poslovnom modelu u digitalnim medijima te izrazito nesklona *cenzur*, ta mi je redakcija, uočivši moj angažirani pristup temama povezanim s prostornom problematikom a napose onima povezanim s projektima Hoto grupe na zagrebačkom Cvjetnom trgu i u Varšavskoj te s projektom Golfa na Srđu, dala kolumnu. Time mi je omogućila da cijelu godinu, na njihovom portalu, komentiram društvenu dinamiku povezanu s prostornim temama u Hrvatskoj u *realnom vremenu* bez ikakvih redakcijskih naredbi ili zabrana. Tako je nastala »nis-

ka« od četrnaest tekstova koji govore o: zaostaloj institucionalnoj percepciji razvoja koju plaćaju krajevi poput Like, tragičnom nestanku zagrebačkog Paromlina, upitnom razvojnom sadržaju projekta Zagreb na Savi, grotesknoj kulturnoj klimi u kojoj se razvija Zagreb kao urbano središte Hrvatske, europskoj perspektivi razvoja otoka Visa, alokronom, neodgovornom i rizičnom projektu bušenja Jadrana te, konačno, o duhu vremena u kojem živimo te o novom nacionalnom društvenom ugovoru koji s tim u vezi moramo usvojiti.

Naravno, središnji temat predstavljaju tekstovi posvećeni Zagrebu, ponajprije zbog toga što se u njima jasno pokazuje da je prostorni razvoj refleks društvenog razvoja te da ga istovremeno oblikuju kako institucionalna regulacija tako i sociokulturni kapital i karakter individualnih aktera koji predstavljaju institucije u nekom vremenskom horizontu. S obzirom na to da se u mojim tekstovima kao akteri procesa mogu prepoznati osobe koje još uvijek utječu na politički život u Hrvatskoj, želim istaknuti da sam sve *sociološke tekstove* objavljene u spomenutoj kolumni uvijek temeljila na *teorijskim spoznajama* do kojih sam došla dugogodišnjim *institucionalnim istraživačkim* radom. Također, oni su utemeljeni na bitnim *empirijskim uvidima* koje sam stekla angažirajući se kao sociolog na razne načine u društvenoj dinamici koja je *osporavala* institucionalne procedure i političke prakse izvođenja projekta na Cvjetnom trgu i na Srđu. Budući da sam tekstove posvećene tim projektima već objavila u knjizi koja je 2013. godine izašla pod naslovom *Kultura angažirane sociologije*, čini mi se primjerenim na ovome mjestu, *sine ira et studio*, ponovno podsjetiti na racionalni okvir kao temelj mog praktičnog sociološkog rada koji se na H-alteru pojavio tijekom 2015. godine u digitalnom obliku.

Javna i opća dobra kao što su spomenici (Paromlin), ulice i trgovi (Varšavska i Cvjetni trg), planinski vrhovi (Srđ) i more (Jadransko) predstavljaju sastavni dio svake *mješovite ekonomije*. Ekonomska je bit javnih i općih dobara kolektivni algoritam. U slučaju *javnih dobara*, taj algoritam obično služi očuvanju i prosperitetu lokalne zajednice, pa se stoga ugrađuje u mješovitu ekonomiju kroz posebna pravila korištenja i održavanja (ulice, trgovi, spomenici). U slučaju *općih dobara* (planine, more, voda, svjetlo) taj algoritam najčešće služi očuvanju i prosperitetu nacije i *per extensionem* čovječanstva uopće, pa se obrana javnih i općih dobara često pretvara, pa čak transvaluiru, u borbu za očuvanje resursa, iako je to zapravo zalaganje za izvorne vrijednosti demokracije. Zbog kolektivnog algoritma koji je u srži javnih i općih dobara i koji je ugrađen u *sve tržišne ekonomije*, javna i opća dobra ne smiju se umanjivati, otuđivati ili dovoditi u stanje visokog rizika bez javnog ili općeg konsenzusa do kojeg se dolazi transparentnom institucionalnom procedurom. Zbog toga prisvajanje javnih i općih

dobara pod *preferencijalnim uvjetima* nije dio tržišne ekonomije, nego *neprispadno prisvajanje lokacijske rente* tj. *uzurpacija*. Zaobilazanje transparentnih procedura i izostanak konsenzusa u promjeni režima javnih i općih dobara predstavljaju *demokratski deficit*, a on je, pak, opasan za *političke i građanske slobode te za ostvarivanje socijalnih prava* građana u svakoj modernoj naciji. Stoga angažman oko problema korištenja javnih i općih dobara u Hrvatskoj predstavlja istovremeno *stručnu obvezu društvenih znanstvenika* i *prodemokratski građanski aktivizam* koji se ne mora nužno povezati ni s kojim dijelom aktualnog političkog spektra.

Publicističkom sam bloku tekstova, kako rekoh, pridodala i četiri rada napisana u drugim formatima kako bih pokazala da ono što publiciram, istražujem te »utvrdo« i objavljujem u znanstvenom formatu. Stoga je red da na ovome mjestu ukratko napomenem čime se bave ti radovi, poredani u drugom dijelu knjige redosljedom kojim su bili objavljeni.

Prvi rad odnosi se na istraživanje objavljeno 2009. godine, vezano za ispitivanje stavova odabranih lokalnih aktera u Plominu, Senju i Osijeku o energetskej infrastrukturi u Hrvatskoj. Ono što sam u tom projektu zajedno s kolegicom Majom Štambuk i kolegom Dragom Čengićem istražila jest odnos *tehničke* infrastrukture i *lokalne zajednice*. Najvažniji nalaz istraživanja bio je da izvan organiziranog naplaćivanja takozvane ekološke rente koji ima asimetrična obilježja u različitim dijelovima Hrvatske, taj odnos, u razvojnom smislu, zapravo, ne postoji. Umjesto toga postoji jednosmjerna dominacija tehničke infrastrukture nad osjetljivom društvenom zajednicom — situacija koja će se, sa sazrijevanjem demokracije i oslobađanjem od raznih kolektivnih i individualnih strahova, morati mijenjati. Za one koje u Hrvatskoj bude zanimalo kako pozitivno utjecati na taj proces bit će, prije ili poslije, korisno pročitati nalaze tog istraživanja. Drugi članak u tom dijelu knjige napisan je u koautorstvu s mojim mlađim kolegom Lukom Šikićem. Taj članak, na primjeru Makarske rivijere, analizira kako društvene promjene u prostoru koje, u tom dijelu Hrvatske, karakterizira intenzivna litoralizacija i tercijarizacija, transformiraju *simbolički položaj* prostora u nacionalnom institucionalnom poretku. U konkretnom slučaju mreže naselja koja gravitiraju Makarskoj radi se transformaciji *rivijere* u *mikroregiju*. Taj uvid mogao bi biti značajan onima koji će u razdoblju do 2020. godine pokušati u novom svjetlu afirmirati to područje u okviru *europske statističke regionalizacije*. Treći članak posvećen je razvojnim potencijalima Grada Gospića i njegove okolice. U njemu se, u osnovi, raspravlja o razvojnom modelu pogodnom za primjenu u prostoru koji karakterizira rijetka naseljenost u raštrkanoj naseljskoj mreži u uvjetima *tercijarizacijske konjunktore* u Hrvatskoj. U tom se smislu u tom tekstu

predlaže model *difuznog* razvoja. Vjerujem da bi on mogao biti zanimljiv planerima koji vjeruju u to da se svaki teritorij mora nužno razvijati kroz velike sustave. Napokon, četvrti i zadnji rad u ovoj knjizi prijevod je s engleskoga članka objavljenog 2016. godine. Njegova je specifičnost u odnosu na sve ostale tekstove dvostruka. U članku se naime ne raspravlja o Hrvatskoj nego o Sloveniji, a ključna tema nije fizička nego simbolička transformacija prostora. Radi se o istraživanju razvoja slovenskog turističkog »brenda« u dvadesetogodišnjem razdoblju. Osnovna je metoda korištena u istraživanju studija slučaja, a osnovni nalaz istraživanja strateška povezanost turističkog i političkog *brendiranja* Slovenije kao države i makroturističke destinacije. Rad na tom članku doveo me do spoznaje da je slovenski proces strateškog turističkog *re-brandinga* jedinstven u Srednjoj i Jugoistočnoj Europi. Stoga me, u posljednje vrijeme, sve više zaokuplja istraživanje tog procesa na širem europskom području, što će, nadam se, uroditi nizom publikacija u godinama koje dolaze. Izvjesno je, međutim, da će širenje horizonta istraživačkog interesa za teme iz područja sociologije prostora umanjiti moj kapacitet da, s istom pažnjom kao dosad, sociološki pratim promjene u prostoru koje se događaju u Hrvatskoj. Nadam se ipak da će moj dosadašnji rad koji se, napokon, kristalizira u ovoj knjizi biti dovoljan poticaj mladim kolegicama i kolegama koje zanima područje sociologije prostora da se informirano i odgovorno bave temama koje prepoznaju kao problem u Hrvatskoj. Također, nadam se da će se, u tom smislu, hrvatske znanstvene institucije više usmjeriti na relevantno praćenje tekućih promjena u prostoru i utjecaja tih promjena na strukturu hrvatskog društva. To bi, po mom mišljenju, stvorilo uvjete da se izbjegne situacija u kojoj hrvatska javnost, s naknadnom pameću, raspravlja o tome zašto npr. više nema zagrebačkog Paromlina ili zašto, u 21. stoljeću, u glavnom gradu Hrvatske, automobili voze posred pješačke zone u Varšavskoj i Gundulićevoj ulici, kad je to suprotno urbanoj kulturi u Europskoj uniji.

Što se mene tiče, ja sam se u procesu praćenja tranzicijskih promjena u prostoru ponašala onako kako mi je nalagala moja profesionalna etika. Stoga, na kraju ovog kratkog predgovora, koristim prigodu da javno zahvalim redakciji H-Altera što mi je otvorila put na platformu koja je *u realnom vremenu* moje uvide poslala u javnost. Također, zahvaljujem recenzentima doc. dr. Angelini Svirčić-Gotovac, prof. dr. Tihomiru Jukiću i prof. dr. Vladimiru Layu koji su u mom radu *prepoznali znanost*. Napokon od srca zahvaljujem kolegici Mirjani Paić-Jurinić, voditeljici nakladništva u Institutu društvenih znanosti Ivo Pilar, koja uvijek nađe načina da *pretvori u knjigu* ono što nitko ne želi ni čuti ni čitati onda kad je izgovoreno ili napisano.

U Zagrebu 7. studenoga 2016.

PUBLICISTIKA